

Definiții ale războiului, războiului clasic-limitat și războiului total în opera lui Quincy Wright

Diaconu, Florin

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Diaconu, F. (2004). Definiții ale războiului, războiului clasic-limitat și războiului total în opera lui Quincy Wright. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 6, 33-46. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-382070>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

DEFINIȚII ALE RĂZBOIULUI, RĂZBOIULUI CLASIC-LIMITAT ȘI RĂZBOIULUI TOTAL ÎN OPERA LUI QUINCY WRIGHT

FLORIN DIACONU

Indiferent de maniera în care ne raportăm la război (deci fie că-l acceptăm ca instrument politic util măcar în cazuri-limită, atunci când negocierile și compromisurile eșuează complet, fie că-l tratăm ca pe o monstruoasă și condamnată și de evitat în orice condiții), este firesc să ne preocupăm de definirea precisă, flexibilă și cât mai nuanțată a acestui proces istoric. Și aceasta nu numai fiindcă istoria politică a lumii este plină de războaie (adesea de mare sau chiar foarte mare amploare), ci mai ales pentru că „războiul hegemon” este tipul de eveniment istoric de natură să ofere multiple, rapide și tranșante soluții „de rezolvare a dezechilibrului dintre structura sistemului internațional și redistribuirea puterii”¹. Și, în întreaga istorie a cunoașterii științifice, succesul (sau insuccesul) demersurilor de tip cognitiv a depins – uneori chiar în mod decisiv – și de eficiența (sau de lipsa de eficiență a) instrumentelor folosite. Iar definițiile sunt instrumente – sau unelte – dintre cele mai puternice ale cunoașterii în științele politice.

Una dintre cele mai consistente lucrări moderne legate de război este *A Study of War* a lui Quincy Wright². În această lucrare, războiul este definit în patru modalități diferite.

Prima definiție, prezentată încă de la începutul lucrării, este următoarea: „În cel mai larg sens al cuvântului, războiul este un contact violent între entități distincte, dar similare. În acest sens, o coliziune între două stele, o luptă între un leu și un tigr, o bătălie între două triburi primitive, ca și ostilitățile între două națiuni moderne ar fi, toate, război”³. Autorul precizează că această accepțiune largă a termenului este folosită în secțiunea istorică a amplului său studiu, după care prezintă, la doar câteva rânduri distanță, o a doua definiție, „mai îngustă”,

¹ ROBERT GILPIN, *Război și schimbare în politica mondială*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2000, p. 254.

² QUINCY WRIGHT, *A Study of War. Second Edition, with a Commentary on War since 1942*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1965.

³ *Ibidem*, p. 8.

absolut necesară – afirmă el – pentru a configura „secțiunea analitică (subl. noastră – F.D.) referitoare la războiul contemporan”: „Pentru acest scop, război va fi considerat condiția juridică permițând în mod egal unui număr de două sau mai multe grupuri ostile să poarte un conflict prin utilizarea forței armate”⁴.

Ambele definiții ale lui Quincy Wright ridică serioase probleme. Din prima – cea care definește războiul în sensul său cel mai larg – rezultă cu necesitate următoarele:

a. Atâta vreme cât entitățile implicate în „contact violent” sunt „similare”, deși „distincte”, putem concluziona că avem de-a face cu o definiție care ignoră, în mod deliberat sau accidental, conflictele asimetrice (ce au loc – dacă e să operăm cu termeni compatibili cu aceia pe care îi folosește Wright – între entități nu numai „distincte”, dar și vădit „lipsite de similitudini”). Și, dacă luăm în calcul realitatea istorică din secolul al XX-lea, foarte multe dintre războaie (fie acestea clasice-limitate sau totale) au fost conflicte vădit asimetrice (indiferent de faptul că asimetriile în cauză sunt foarte evidente sau, dimpotrivă, mai puțin vizibile și mai puțin comentate sau studiate).

b. Faptul că Wright se referă practic exclusiv la conflicte de tip simetric e subliniat și de exemplele pe care le dă pentru a-și ilustra propria definiție. Toate cele patru exemple sunt în mod evident dominate de simetrie: coliziune între corpuri cerești aflate în aceeași stare de agregare (stele), sau între comunități umane de mărime comparabilă și aflate pe aceeași treaptă de dezvoltare, sau între animale de specii diferite, dar ambele carnișiere și de talie mare, trăind în medii geografice respectiv climatice cu trăsături apropiate.

c. Această primă definiție mai conține o dificultate extrem de serioasă. Și anume, listarea de exemple care par să indice, măcar ca posibilitate, lipsa necesității prezenței elementului rațional în război. Altfel spus, majoritatea exemplelor date par să indice faptul că e posibil ca războiul să poată exista complet decuplat de rațiune, precum și că sisteme complet iraționale și non-raționale se pot afla în aceeași stare de război în care pot fi implicate și macrogrupuri alcătuite din ființe raționale. Cele două carnișiere de talie mare, de exemplu, se pot afla în „contact violent” datorită instințelor, cele două stele se pot ciocni în virtutea legilor fizicii, cele două triburi primitive se pot lupta – putem presupune – și datorită unui pachet de motive în care nu neapărat precumpănesc cele raționale, ci acelea instințuale și pre-raționale. Numai al patrulea exemplu – cel a confruntării dintre națiunile moderne – poate fi privit ca fiind asociat direct existenței și funcționării rațiunii umane.

d. Lipsa unei legături obligatorii – de tip asociativ sau de tip cauzal – între rațiunea umană și război pare a fi întărită de prezentarea de către Wright a acestei prime definiții ca fiind „în egală măsură aplicabilă fenomenelor fizice, biologice și sociale”⁵.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

e. O dificultate suplimentară de operare cu această primă definiție rezultă și din maniera în care Wright se referă la violență, termen care pentru el descrie „orice eveniment ori fapt însoțit de o rapidă (subl. noastră – F.D.) distrugere a structurilor”⁶. O astfel de referire, preluată în chip necritic ca instrument de lucru, poate duce la o înțelegere complet greșită a ceea ce este războiul. Dacă acesta ar conduce automat, în orice ocazie și în orice context istoric, la distrugerii realmente rapide ale structurilor implicate în respectivul „contact violent”, nu am avea nici o explicație plauzibilă pentru durata enormă a unor conflicte de tip război: Războiul Peloponesiac și cel de 30 de ani au durat câte trei decenii, Războiul de 100 de ani s-a desfășurat pe parcursul a 10 decenii, Franța revoluționară (și apoi cea napoleoniană) a luptat împotriva puterilor continentale conservatoare, ca și împotriva Marii Britanii, vreme de peste două decenii; mai aproape de zilele noastre, Războiul Rece a durat, și el, mai bine de patru decenii și jumătate, iar războiul cronicizat dintre Israel și palestinieni durează de aproape 60 de ani; și, în nici unul dintre aceste cazuri, nu constatăm o distrugere suficient de masivă și de rapidă a structurilor, astfel încât să conducă la un rezultat cu adevărat decisiv prin chiar procesul de de-structurare a entităților implicate în conflict.

A doua definiție – cea „mai îngustă”, prezentată ca fiind necesară secțiunii analitice referitoare la războiul modern este, ca și prima, un instrument de lucru cu fragilități serioase și evidente. Și aceasta, fiindcă:

a. Referirea explicită la ceea ce Wright numește „legal condition” face trimitere, aproape inevitabil, la ceea ce poate fi o stare de război *de jure*. În destule ocazii, aceasta există foarte clar configurată, cu respectarea tuturor regulilor și cutumelor în vigoare la data respectivă. Dar dacă, de exemplu, nu există nici un fel de declarație de război, ce mai rămâne din măcar o parte dintre sensurile în care putem interpreta expresia „legal condition”? Oricum, întrebarea rămâne: cum și în ce măsură funcționează „starea legală” sau „situația juridică” (cum putem traduce „legal condition”) de război, dacă avem de-a face doar cu război *de facto*, în care măcar unul dintre adversari nu respectă deloc, deliberat sau accidental, regulile sofisticate ale războiului „civilizat” sau, pur și simplu, avem de-a face cu o situație în care nu există (încă), deloc, asemenea reguli și cutume?

b. Că întrebarea mai sus formulată nu e neapărat una gratuită / inventată fără temei suficient și că interpretăm în mod legitim referirea la „legal condition” ca fiind semnul disponibilității de a înțelege războiul ca fiind exclusiv o stare *de jure*, sunt elemente demonstrate de un pasaj în care Wright discută existența războiului între grupuri „care, în ciuda ostilității lor, sunt membre ale unui grup superior de la care emană această lege”. Dar, suntem obligați să constatăm, dacă luăm în calcul chiar și numai realitatea istorică binecunoscută din secolul al XX-lea, există numeroase conflicte de tip război în care apartenența competitorilor la un grup mai

⁶ *Ibidem*.

mare care are ca numitor comun un set de valori, reguli și norme clare, pare să nu fi preocupat pe nimeni, în mod special. De exemplu, degeaba sunt germanii și americanii implicați în cazul navei *Lusitania* membri ai aceleași civilizații occidentale dezvoltate care discută și adoptă, începând încă de la jumătatea secolului anterior, reguli clare privind războiul pe mare. Apartenența la aceeași lume, realmente civilizată, nu-i face însă deloc pe germani incapabili să abandoneze deliberat – și foarte rapid – toate regulile și cutumele tradiționale și să le înlocuiască, tot deliberat, cu reguli noi – „barbare”, dar evident foarte eficiente – ale războiului submarin, fără nici un fel de restricții. La fel, apartenența la aceeași lume occidentală foarte civilizată nu-i împiedică deloc pe americanii „neutri” să umple până la refuz uriașa navă cu muniție destinată Marii Britanii. (Că *Lusitania* transporta muniție în momentul în care a fost atacată și scufundată de un submarin german este un fapt încă intens contestat de destule lucrări de istorie⁷. Dar alte lucrări susțin, cu destule argumente convingătoare, că nava transporta cel puțin 4927 de cutii cu cartușe pentru arme de infanterie, în greutate totală de 173 de tone, din care în jur de 10,5 tone substanțe explozive, precum și 1248 de lăzi cu obuze de artilerie⁸; natura reală a încărcăturii era, de altfel, evidentă încă din anii '20, când o lucrare despre războiul submarin afirma că oficialități din portul New York recunoscuseră că *Lusitania* transporta o mare cantitate de muniție⁹. Aceste date sunt confirmate și de faptul că supraviețuitorii au afirmat că nava a fost zguduită de două explozii, deși comandantul submarinului german afirma că a lansat doar o singură torpilă¹⁰; este cât se poate de probabil că a doua explozie a fost cea a muniției.)

c. Pe de altă parte, este cât se poate de limpede că, orice am înțelege prin ceea ce Quincy Wright numea „legal condition”, aceasta nu e de natură să permită „în mod egal” grupurilor ostile să poarte un conflict cu / prin utilizarea forței armate. Un exemplu istoric foarte simplu poate lămurii, cred, această problemă. Dacă luăm în calcul setul de norme internaționale și cutume profesionale care reglementa în 1940 războiul aerian, putem spune despre Bătălia Angliei¹¹ următoarele: piloții ambelor părți aveau, între altele, obligația elementară să nu deschidă focul asupra echipajelor adverse care își abandonaseră deja aparatele de zbor (lucru care s-a și întâmplat, fără excepții semnificative), după cum fiecare din părțile combatante avea obligația – clar fixată, inclusiv în elemente ale dreptului internațional – de a trata decent piloții militari căzuți prizonieri (lucru care, de asemenea, se întâmplă, cel puțin în 1940, fără excepții semnificative). Numai că

⁷ Vezi, de exemplu, GEORGE BROWN TINDALL, DAVID E. SHI, *America: o istorie narativă*, II, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 671.

⁸ COLIN SIMPSON, *Lusitania*, Penguin Books, Harmondsworth, New York, Markham, Auckland, 1974, p. 105.

⁹ LOWELL THOMAS, *Raiders of the Deep*, Garden City Publishing Company, Garden City (New York), 1928, p. 98.

¹⁰ *Ibidem*, p. 104.

¹¹ Descrisă pe larg și într-o manieră accesibilă oricui în MARCEL JULLIAN, *Bătălia Angliei, iulie-septembrie 1940: „Cea mai frumoasă perioadă”*, Editura Politică, București, 1968.

aceste norme și cutume care fixează atât drepturi, cât și obligații, nu lucrează deloc în mod egal în raport cu ambii adversari. Și aceasta, dintr-un motiv extrem de simplu: peste 90 % dintre luptele aeriene se dau chiar deasupra teritoriului Marii Britanii, drept care orice pilot britanic obligat să sară cu parașuta din propriu-i avion, dacă nu e grav rănit sau ars, luptă din nou, cel târziu a doua sau a treia zi, în timp ce orice pilot german care ajunge teafăr pe solul britanic e dus imediat într-un lagăr de prizonieri. Drept urmare, degeaba funcționau încă, în ambele tabere, aceleași reguli, fiindcă ele aveau urmări complet diferite: potențialul uman al *RAF* a fost mult mai puțin afectat decât cel al *Luftwaffe*. Altfel spus, avem de-a face cu un exemplu – notoriu, de altfel – în care „starea juridică” (respectiv prevederile de drept internațional și cutumele care țin de ceea ce anglo-saxonii numesc *law of war*), deși existentă, clar configurată și constant respectată, nu permite deloc „în mod egal” (subl. noastră – F.D.) ambilor adversari să facă război.

d. O problemă suplimentară, deloc mărunță, conținută în a doua definiție pe care Wright o dă războiului, e referirea la „forța armată”. Autorul afirmă că acest termen desemnează „un tip foarte special de violență – tehnica militară modernă – și folosirea ei conștientă pentru atingerea unui scop”¹². Și acest element al definiției pare a fi fie deformativ, fie limitativ. Deformativ, dacă ne imaginăm că orice război de secol XX nu înseamnă nimic altceva decât un grup utilizând tehnică și metode militare moderne împotriva unui inamic ce utilizează, și el, tehnică și metode militare la fel de moderne. Iar limitativ, dacă plecăm de la premisa că o astfel de definiție, cu toate consecințele ei, reprezintă un adevăr absolut și obligatoriu, drept care luăm în calcul numai conflictele în care ambii adversari sunt modern înarmați, modern echipați și modern instruiți. În realitate, numeroase dintre conflictele secolului al XX-lea (ca și numeroase din conflictele secolelor anterioare) sunt foarte departe de paradigma cu care lucrează Wright în această definiție. Numeroase dintre episoadele ambelor războaie mondiale (ca și multe alte războaie, mari sau mici) pun față în față un competitor realmente modern și un altul, a cărui modernitate militară este fie incompletă, fie precară, fie chiar inexistentă (să discutăm, de exemplu, cazuri cum sunt cele petrecute în 1939 pe teatrul de operații din Polonia, în care tancurile germane au fost șarjate, curajos, în repetate rânduri, de unități de cavalerie înarmate exclusiv cu arme albe sau cu arme de foc de calibru prea mic pentru a putea străpunge blindajul). Și mai multe conflicte de tip război – practic cvasitotalitatea celor din așa-numita Lume a III-a, măcar în primii ani de existență a statelor care o compun – au pus față în față state, macro-grupuri (și armate) care, în cazul ambilor adversari, aveau (și în multe cazuri au și acum) o legătură complet improprie cu modernitatea. De exemplu, relativ recentul conflict din Rwanda (de tipul unui război civil sau mai degrabă intertribal, escaladat rapid până la nivelul de genocid major), în care triburile Hutu și Tutsi s-au măcelărit

¹² QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, p. 8.

reciproc, cu o ferocitate extremă¹³, ca și multe dintre celelalte războaie intra-statale sau inter-statale care au avut loc în ultimele decenii în Africa (și în special în Africa neagră) s-au petrecut doar cronologic în secolul al XX-lea. Din toate celelalte puncte de vedere (echiparea, instrucția și disciplina forțelor rivale, forme de organizare politică și militară, selecția și promovarea liderilor), aceste masacre reciproce de mari dimensiuni au avut loc într-o lume care trăiește încă la sfârșitul comunei primitive și pe care sfârșitul decolonizării a prins-o într-un moment în care modernitatea nu ajunsese nici măcar să fie mimată suficient de convingător¹⁴.

Alte două definiții ale războiului apar la câteva sute de pagini distanță de primele. Wright afirmă, în capitolul XVII al lucrării sale, capitol intitulat „Înțelesul (sau sensul – cum mai putem traduce termenul *the meaning*) războiului”, că „Războiul poate fi... privit din punctul de vedere al fiecărui actor beligerant ca fiind o extremă intensificare a activității militare, a tensiunii psihologice, a puterii juridice, ca și a integrării sociale – o intensificare care nu e probabil să apară decât dacă inamicul e aproximativ egal ca putere materială / reală”¹⁵. Această definiție conține și ea câteva elemente care generează alte serioase dificultăți de înțelegere și operare:

a. Referirea exclusivă – exact ca și în cazul primei definiții prezentate la începutul lucrării – la un conflict simetric sau predominant simetric, așa cum se poate înțelege din partea finală a pasajului citat, unde se face referire la un inamic „aproximativ egal ca putere”.

b. O viziune asupra războiului în care toate cele patru variabile listate cresc nespuse de mult, într-o manieră cumva uniformă și corelată. Avem de-a face, deci, cu un model explicativ simplificator care are cel puțin două zone de fragilitate importante și vizibile. Pe de o parte, nu rezultă deloc – din paginile capitolului respectiv sau de oriunde altundeva – faptul că lista celor patru variabile e într-adevăr completă; și nici că variabilele în cauză sunt realmente cele cu adevărat foarte importante sau decisive. Pe de altă parte, nu este deloc clar de ce, chiar dacă acceptăm – măcar cu titlul de ipoteză de lucru – că avem de-a face cu o procedură corectă (validă și adevărată) de identificare a variabilelor în cauză, ele trebuie să aibă, neapărat, o dinamică de același tip și cu același sens. O astfel de observație apare, cred, ca fiind perfect legitimă, dacă luăm în calcul câteva exemple istorice. De exemplu, dacă ne referim la ceea ce mulți autori numesc „războiul ciudat”, avem de-a face cu un episod care nu este deloc compatibil cu modelul lui Wright. Și aceasta fiindcă, pe parcursul celor câteva luni care trec de

¹³ Descriș și nălizat într-o manieră detaliată în SAMANTHA POWER, „*A problem from Hell*”: *America and the Age of Genocide*, Perennial (an imprint of HarperCollins Publishers Inc.), New York, 2002, pp. 329-389.

¹⁴ Un tablou realist, dar absolut devastator al Africii negre după decolonizare, găsim, de exemplu, în capitolul al 15-lea, intitulat – în egală măsură deliberat și semnificativ! – „Regatele lui Caliban”, al lucrării lui PAUL JOHNSON, *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, Editura Humanitas, București, 2003.

¹⁵ QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, p. 698.

la „prăbușirea Poloniei în septembrie 1939 până la deschiderea ofensivei apusene a lui Hitler, în primăvara următoare”, se poate observa „o lipsă de autenticitate a războiului întrucât între forțele franco-britanice și cele germane nu s-a dat nici o bătălie majoră”¹⁶. Ca urmare, această perioadă poate fi evaluată, pe bună dreptate, ca fiind una în care cel puțin variabila numită de Quincy Wright „extremă intensificare a operațiunilor militare” lipsește cu desăvârșire. Dar nu numai această componentă lipsește – cel puțin în cazul Franței – ci în bună măsură și ceea ce Wright numește „extreme... social integration”. El afirmă că unul din elementele integrării sociale duse la extrem e faptul că avem de-a face cu cantități hipertrofiate de loialitate, care sunt în plus și redirecționate: „loialitățile față de biserică, partid și profesie sunt subordonate loialității față de stat”¹⁷. Dar o astfel de situație, de natură să ducă – dacă este gândită și pregătită temeinic și dacă este apoi aplicată cu succes – la un plus semnificativ de motivație și, drept urmare, la un plus semnificativ de „randament” (eficiență militară) și de rezultate ale macrogrupului numit națiune, nu se regăsește deloc în cazul Franței din 1939-1940. Istoricul francez Marc Bloch afirma chiar că avem de-a face cu „cea mai teribilă prăbușire (subl. noastră – F.D.)... în întreaga istorie, atât de lungă, a vieții noastre naționale”, iar Georges Mandel, ministru al Internelor, în mai 1940, vorbea și el despre faptul că „nu va fi nici o luptă”, întrucât a avut loc „o prăbușire a întregii națiuni (subl. noastră – F.D.) franceze”¹⁸. Mai aproape de noi în timp, în cazul celui de-al doilea război din Golf, putem discuta, cu destule argumente, despre „extrema intensificare” a activităților militare ale SUA și Marii Britanii, pe de o parte, și ale Irakului, în tabăra opusă, dar, din nou, nu și despre creșterea corelată a celorlalte trei variabile. Drept urmare, concluzia este următoarea: a treia definiție pe care o dă Quincy Wright războiului este, cel puțin în unele ocazii și prin unele elemente ale sale, un instrument care mai degrabă împiedică sau îngreunează cunoașterea și care descrie mai degrabă situații ipotetice / teoretice decât conjuncturi / scenarii compatibile cu elemente ale istoriei reale.

A patra definiție a lui Quincy Wright referitoare la război este o continuare și o extindere a celei precedente: „Din punctul de vedere al tuturor beligeranților, războiul poate fi considerat un conflict simultan al forțelor armate, al sentimentelor populare, al prevederilor juridice și al culturilor naționale atât de aproape de egalitate încât să conducă la o extremă intensificare a fiecărei componente”¹⁹. Această definiție are și ea, privită ca instrument de lucru, câteva elemente care complică înțelegerea în loc să faciliteze cunoașterea:

¹⁶ B. H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, I, Editura Orizonturi / Editura Lider, București, p. 50.

¹⁷ QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, p. 697.

¹⁸ Amândoi, citați în WILLIAM L. SHIRER, *The collapse of the Third Republic. An Inquiry into the Fall of France in 1940*, Pan Books Ltd., London, 1969, p. 2.

¹⁹ QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, p. 698.

a. Mai întâi, referirea la „forțe armate” poate fi receptată ca fiind improprie, întrucât nu e clar deloc dacă este vorba despre armate (regulate și permanente, ca în multe cazuri, în epoca modernă și în perioada contemporană) sau despre orice grup înarmat, indiferent de gradul său de organizare, coeziune, disciplină și ierarhizare. În general însă, termenul e folosit în cele mai multe ocazii, de mulți autori, pentru a face trimitere la armate ca instituții bine organizate ale statului; iar într-o astfel de situație, definiția lui Wright nu acoperă, de exemplu, cazuri cum ar fi acelea ale confruntărilor dintre formațiunile paramilitare creștine și musulmane din fosta Iugoslavie și nici cazuri de conflict asimetric de tipul armată *versus* partizani sau armată *versus* miliție cetățenească ori armată *versus* formațiuni de guerrillă încadrate și de un grup de militari dintr-o terță armată, bine organizată și modern echipată.

b. În al doilea rând, folosirea termenului „simultan” conduce la cel puțin două dificultăți / probleme de înțelegere a războiului și de operare cu această definiție. Pe de o parte, simultaneitatea poate presupune că dinamica fiecăruia dintre competitori este, practic în fiecare moment, un fel de imagine fidelă în oglindă a dinamicii celuilalt: competitorul „A” face ceva sau evoluează într-un anumit sens, drept care, automat și simultan, și competitorul „B” face același lucru sau evoluează în același sens. Din păcate, o astfel de viziune este complet infirmată de numeroase exemple istorice. De exemplu, fazele de maximă intensificare a activității militare – variabilă la care autorul se referă în a treia definiție – sunt, uneori, nu simultane în comportamentul ambilor competitori, ci succesive. Altfel spus, mult mai frecvente decât bătăliile numite la un moment dat de sovietici ca fiind „de întâlnire”, în care și „A”, și „B” atacă simultan și masiv, sunt cazurile în care unul dintre actorii implicați în conflict se apără, iar celălalt atacă, după care, într-o fază ulterioară, rolurile se schimbă. O a doua posibilă semnificație a termenului simultan a fost deja prezentată în discutarea definiției a treia (presupunerea că toate variabilele ce caracterizează starea de război au o dinamică de același sens și concomitentă, ceea ce am demonstrat deja că nu este adevărat în toate cazurile istorice).

c. O altă problemă / dificultate derivă din întrebuintarea termenului de „sentimente populare” între variabilele care contează. Din nou, trecerea în revistă a istoriei războaielor spune, cât se poate de clar, că avem de-a face cu epoci întregi în care ceea ce gândesc și simt mulțimile nu contează aproape deloc. Practic, ori de câte ori avem de-a face cu un monopol militar / războinic bine conturat al unui grup social extrem de restrâns, ceea ce Wright numește „popular feelings” constituie un factor cu pondere cel mult marginală în configurarea evoluției și finalului conflictului. Așa se petrec lucrurile, de exemplu, în lumea homerică, în care luptă, cel mai adesea, doar o mână de aristocrați (bogați, preocupați de originea lor divină, influenți politic, ei sunt și singurii care-și pot permite o panoplie ofensivă și defensivă completă, pe care o folosesc în mod frecvent în „incursiuni în scop prădalnic sau escapade de reprimare, pe uscat sau

pe apă, omorând bărbații, furând femei și animale²⁰), dar și în secolul al XVIII-lea, când armate punctiforme intens profesionalizate „dansează” un balet, în egală măsură sofisticat și foarte adesea steril, pe multe dintre câmpurile de luptă din Europa Occidentală. În alte ocazii, măcar unul dintre competitorii care se înfruntă nu are în spate, cel puțin pe perioada desfășurării efective a ostilităților, un popor care să sufere, în caz de înfrângere, sau să se bucure, în caz de victorie. De exemplu, care ar fi putut fi acele „sentimente populare” care să conteze în cazul spaniolilor implicați, sub comanda lui Cortés, în cucerirea imperiului aztec? Sau care sunt „sentimentele populare” care participă la configurarea rezultatului final al prestației discutabile a contingentelor hessiene din armata britanică implicată în războiul cu trupele ridicate de cele 13 colonii pe punctul să constituie SUA?

d. O altă problemă, deloc neglijabilă, este cea derivată din prezentarea războiului ca fiind și o confruntare între două „culturi naționale”. Un astfel de model se potrivește, desigur, războaielor între națiuni. Dar, desigur, nu și războaielor civile, în care nu se confruntă națiunea „A”, purtătoare a unei culturi naționale „a”, cu națiunea „B”, purtătoare a unei culturi naționale „b” (care să fie complet – sau măcar semnificativ – diferită de „a”), ci două grupuri aparținând uneia și aceleiași națiuni, ambele purtătoare ale unei singure culturi naționale. Același model explicativ la care definiția lui Quincy Wright face trimitere este complet inoperant și atunci când avem de-a face cu conflicte asimetrice de tipul acelorora în care unul dintre adversari este o națiune, iar altul este fie o comunitate de tip pre-național, fie un actor de tip non-național. Altfel spus, războiul nu este – nici nu poate fi – un conflict între două culturi naționale, dacă vorbim, de exemplu, despre conflictele între SUA și triburile de indieni nord-americani care sunt înfrânte definitiv abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru bunul motiv că aceste triburi nu erau încă ajunse la „starea de agregare” politică și culturală pe care noi o numim astăzi națiune. La fel, dacă admitem că, în zilele noastre, conflictul între SUA și Islamul radical este război, nu putem – oricâte eforturi am face – să afirmăm că Islamul radical / fundamentalist ar fi, în ansamblul său, o națiune, deci o entitate purtătoare de cultură națională.

Quincy Wright este, de asemenea, extrem de important pentru clarificarea semnificației termenului de război total. El face, mai întâi, o distincție foarte clară între „modalitatea istorică (subl. noastră – F.D.) de a face război” și „modalitatea modernă (subl. noastră – F.D.) de a purta războiul”, pe care le prezintă ca fiind două din cele patru posibile tipuri mari de război²¹ (celelalte două fiind „războiul în lumea animală” și „războiul primitiv”). În continuare, Wright afirmă că – și explică apoi, extrem de precis și convingător de ce – războiul are în secolele al XVII-lea și

²⁰ G. GLOTZ, *Cetatea greacă*, Editura Meridiane, București, 1992, pp. 45-46.

²¹ Fiecărui tip major de război îi alocă cel puțin câte un capitol aparte în lucrarea sa: războiul animal – capitolul al V-lea, celui primitiv – capitolul al VI-lea, celui istoric – capitolul al VII-lea, iar războiului modern – capitolele VIII-XIII (vezi QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, pp. 42-356).

al XVIII-lea un caracter limitat (altfel spus, vădit non-total), fiind purtat exclusiv de armate „profesioniste”, dispuse să lupte numai dacă „erau plătite la timp”; drept urmare, ele sunt, cel puțin în secolul al XVIII-lea, „mai degrabă preocupate de propria siguranță și de pradă, decât de victorie”, precum și „complet lipsite de patriotism și naționalism”, iar „caracterul distructiv al războiului era limitat...”²².

Ulterior, el afirmă că, după încheierea intervalului 1789-1914, „războiul devine (subl. noastră – F.D.) total”²³. Altfel spus, Quincy Wright afirmă că acest caracter total ar fi unul complet nou, prezent exclusiv în perioada care începe cu Primul Război Mondial. Această viziune e întărită mai apoi de un întreg subcapitol ce prezintă în detaliu trăsăturile războiului modern. Acestea sunt, scrie Quincy Wright, în număr de șase: mecanizarea, dimensiunile crescânde ale armatelor, militarizarea populației, faptul că efortul de război devine unul național, războiul total și intensificarea semnificativă, fără precedent a operațiunilor militare.²⁴

Atunci când descrie în detaliu ce înseamnă pentru el război total, Wright afirmă, în mod cât se poate de explicit, următoarele:

a. Avem de-a face cu „schimbarea numărului cinci, caracteristică, a manierei moderne de a purta războiul” (accentuând mult pe diferențele între războiul modern și cel premodern)²⁵.

b. Principala caracteristică a acestei schimbări cu numărul cinci în lista pe care o propune este „anularea (sau ruperea / prăbușirea, cum mai putem traduce „breakdown” – n.n. – F.D.) distincției între forțele armate și civili în operațiunile militare”. Această stare de fapt este pentru autor urmarea faptului că, pe de o parte, „identificarea la nivel moral a individului cu statul a dat voinței naționale prioritate în raport cu considerațiile umanitare”, iar pe de altă parte a faptului că „moralul populației civile ca și industria sprijină voința națională”; drept urmare, în mod logic și inevitabil, se ajunge în situația, complet nouă, în care „astfel, populația, centrele de producție și nodurile sistemelor de transport au devenit ținte militare”²⁶.

c. Wright mai afirmă că, având în vedere vulnerabilitatea crescândă a unor ținte din adâncimea teritoriului inamic la lovituri aeriene masive, executate „pe deasupra armatelor și fortificațiilor”, se ajunge relativ rapid și complet inevitabil la situația în care „principiul necesității militare a tins să fie interpretat într-o manieră în care să șteargă complet regulile tradiționale de purtare a războiului cu privire la protecția populației civile și a proprietății”²⁷.

d. În sfârșit, autorul afirmă că „practica războiului a tins să devină totalitară (subl. noastră – F.D.)”, enumerând apoi noile modalități de purtare a conflictului

²² *Ibidem*, pp. 295-296.

²³ *Ibidem*, p. 300.

²⁴ *Ibidem*, pp. 303-312.

²⁵ *Ibidem*, p. 307.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

militar: „Înfometarea, bombardarea, confiscarea proprietății și terorizarea au fost considerate în Al Doilea Război Mondial aplicabile împotriva întregului teritoriu inamic și a întregii populații inamice, cu excepția cazurilor în care primejdia reală de represalii și dorința de a folosi populația regiunilor ocupate au inhibat aceste metode. Întreaga viață a statului inamic devine țintă a atacului (subl. noastră – F.D.). Doctrina modernă a cuceririi cere chiar eliminarea populației și a drepturilor sale de proprietate astfel încât spațiul geografic respectiv să fie deschis pentru populare”²⁸ (mai precis, am putea spune astăzi, pentru repopulare sau colonizare de către învingători, după eliminarea / exterminarea tuturor – sau a majorității – învinșilor).

Această manieră de a defini războiul total are câteva calități indiscutabile. În primul rând, ea listează un număr important de caracteristici majore reale ale multor cazuri de conflicte / războaie de acest tip. În al doilea rând, ne permite, prin contrast, și o definiție foarte exactă a războiului clasic-limitat (non-total). Acesta poate fi înțeles, în ultimă instanță, ca fiind exact opusul / inversul războiului total. Dacă e să folosim, de exemplu, ultimul pasaj citat, putem construi fără probleme câteva rânduri prin care să definim războiul clasic-limitat (sau non-total) ca fiind unul în care înfometarea, bombardarea, confiscarea proprietății și terorizarea nu pot fi și nici nu sunt considerate ca fiind aplicabile împotriva întregului teritoriu inamic și a întregii populații inamice, nici măcar atunci când nu există nici primejdia reală de represalii, nici dorința de a folosi ca forță de muncă populația regiunilor ocupate. Întreaga viață a statului inamic nu devine niciodată țintă a atacului. La rândul ei, doctrina cuceririi nu ajunge niciodată – dacă e să continuăm încercarea de a defini războiul non-total în conformitate cu ceea ce Wright afirmă despre cel total – să ceară chiar eliminarea completă a populației găsite acolo și a drepturilor sale de proprietate; și nici ca spațiul geografic respectiv să fie deschis pentru repopulare sau colonizare de către învingători.

Dar maniera în care Quincy Wright definește războiul total ridică și câteva probleme serioase:

a. În primul rând, el afirmă că am avea de-a face cu un tip de război pe care îl întâlnim exclusiv în epoca modernă. Practic, Wright spune aproape explicit că avem de-a face cu un război care nu are / nu mai folosește regulile tradiționale și e dus cu tehnologii moderne (arme de foc cu cadență de tragere tot mai mare, avioane, tancuri, bastimente capabile să întreprindă eficient acțiunea de blocadă). Dar a pune semnul egalității între războiul total și modernitatea tehnologică este, așa cum am sugerat deja în paginile anterioare, o eroare foarte serioasă, care afectează capacitatea de înțelegere și de analiză.²⁹

²⁸ *Ibidem*, p. 310.

²⁹ În cazul conflictului din Rwanda, de exemplu, atât forțele ONU, comandate de generalul canadian Romeo Dallaire, cât și Departamentul de Stat al SUA au constatat că masacrarea populației Tutsi a fost minuțios pregătită; dar armele folosite în episoadele care, însumate, constituie genocidul

b. În al doilea rând, Wright postulează existența unei legături – în mod clar, una cauzală, deci, obligatorie, vădit ne-întâmplătoare – care apare între modernitatea / superioritatea tehnologică și agresivitatea națiunilor atacatoare care fac război total, ce țineste adâncimea teritoriului inamic (atunci când afirmă, între altele, că „posibilitățile avionului și tancului, nefolosite complet în Primul Război Mondial, au sprijinit în anumite cercuri speranța, iar în altele, teama că puterea ofensivei va crește, că mobilitatea în război va fi iar posibilă, și că impasul va fi depășit”³⁰). Problema este că, în repetate ocazii, avem de-a face cu agresivitate crescută, cu războaie totale, chiar și în absența modernității tehnologice. Este cazul războiului pe viață și pe moarte pe care l-au purtat recent născuta Rusie Sovietică și recent renăscuta Polonie, la începutul anilor 1920³¹; dar același tipar al neasocierii între modernitate tehnologică și războiul total de agresiune acoperă și explică tipul de război ce se întâmplă foarte frecvent în Africa după decolonizare (situație la care am făcut deja trimitere), precum și ceea ce se întâmplă în cvasitotalitatea cazurilor în care vorbim despre războaie de eliberare, duse de armate alcătuite din trupe de guerrillă împotriva unor armate regulate și permanente, aparținând metropolelor imperiilor coloniale în cauză; ca și configurația absolut spectaculoasă a primului război arabo-israelian, în care modernitatea tehnologică – atâta câtă există – este, până spre finalul ostilităților, practic, apanajul exclusiv al armatelor arabe și mai ales al Legiunii Arabe a Iordaniei, și nu al israelienilor care, în ciuda acestui fapt, se află aproape constant în ofensivă (cel puțin în plan tactic). În special acest din urmă exemplu din Orientul Mijlociu pare să demonstreze, într-o manieră fără cusur, că agresivitatea tactică și operativă, ca și și destule dintre practicile / metodele războiului total, nu sunt neapărat condiționate de superioritatea / modernitatea tehnologică, ci doar de imperativele sau de obsesiile politico-strategice. În ultimă instanță, în timpul evenimentelor din 1948, pe care israelienii le numesc în mod legitim Războiul de Independență, genurile realmente moderne de armă ale forțelor evreiești (ulterior israeliene) – respectiv marina militară și aviația militară – erau cel mult în stadiu „embrionar”.³² Chiar și în ultima fază a ostilităților, între 15 mai și 10 iunie 1948, atunci când deja cantități destul de importante de tehnică de luptă modernă ajunseseră în Israel pe cele mai diferite căi, avem de-a face cu o „superioritate absolut evidentă a arabilor în ceea ce privește atât efectivele cât și echipamentul”; superioritate convertită într-o forță militară „covârșitoare”, de natură să le permită armatelor arabe „să aleagă aproape liber momentul și locul atacurilor

sunt primitive: în multe ocazii, în special femeile și copiii sunt victimele unor grupuri care folosesc doar cuțite și alte arme albe – SAMANTHA POWER, *Op. cit.*, pp. 349, 362; tehnologic vorbind, avem de-a face cu scene care ar fi putut avea loc și cu 2-3000 de ani mai devreme.

³⁰ QUINCY WRIGHT, *op. cit.*, pp. 300-301.

³¹ Excelent relatat și analizat în NORMAN DAVIES, *White Eagle, Red Star: The Polish-Soviet War, 1919-1920*, Orbis Books Ltd., London, 1983; dar pentru o mai bună înțelegere a cantității enorme de excese și atrocități comise în acest război, vezi și I. BABEL, „Armata de cavalerie”, în *Armata de cavalerie. Povestiri din Odesa*, Editura pentru Literatură, București, 1967, pp. 3-175.

³² YIGAL ALLON, *The Making of Israel's Army*, Bantam Books, New York, 1971, p. 36.

și să concentreze forțe suficiente pentru a străpunge liniile evreiești de apărare aproape oriunde”³³. Merită comentat și un alt fapt legat de aceeași regiune marcată frecvent de conflicte escaladate, adesea, până la nivelul de război total. Și anume, acela că astăzi, aceeași lipsă de asociere între modernitatea tehnologică și războiul total agresiv / ofensiv care caracteriza Israelul la începuturile sale este una dintre trăsăturile majore ale islamiștilor radicali – fie ei palestinieni sau nu – care vor cu înverșunare distrugerea completă a statului israelian și a poporului evreu. Spre deosebire de 1948, acum, musulmanii radicali sunt cei care folosesc aproape exclusiv tehnologii învechite / primitive, în operațiuni agresive (fie militare de tip convențional, fie, mult mai des, exclusiv sau predominant teroriste) împotriva Israelului. A doua *Intifada* este, în realitate, mai puțin protestul legitim și violent al unei națiuni care, în termenii dreptului universal la autodeterminare enunțat încă din 1918 de președintele Wilson al SUA, dorește să-și constituie statul național la care are dreptul, cât mai ales un război total, de exterminare a populației civile și, mai ales, de erodare și nimicire a moralului național israelian, o ofensivă aproape continuă și de lungă durată (chiar dacă de intensitate inegală) a unor extremiști musulmani, înarmați aproape numai cu bombe primitive, artizanale, împotriva unui stat care, din punct de vedere al tehnicii militare, este unul dintre cele mai avansate din lume.

c. În al treilea rând, în definiția lui Quincy Wright nu apare deloc clar care este trăsătura realmente principală / decisivă care individualizează războiul total de alte tipuri de război. Autorul afirmă că avem de-a face cu un tip special de conflict: unul în care, pe de o parte, civilii sunt (sau mai precis devin) ținte predilecte ale operațiunilor militare; unul în care vechile reguli ale războiului „civilizat” nu se mai aplică; un tip de conflict în care se folosesc pe scară largă metode de tipul bombardamentului aerian, blocadei navale extinse și exterminării; un tip de conflict în care populații întregi sunt distruse sau măcar alungate din regiuni întinse ce urmează să fie colonizate ulterior de către învingător; un tip de conflict în care victoria pe câmpul de luptă poate fi complet anulată de capacitatea adversarului de a lovi ținte aflate la mare distanță de linia frontului, în spatele armatelor sau a regiunilor fortificate. Și este destul de dificil, în absența unui instrument special de ierarhizare, să spunem care dintre aceste trăsături este considerată a fi cea decisivă, cea care individualizează într-adevăr războiul total (și eventual care, judicios folosită, poate garanta victoria definitivă). Ceea ce putem presupune e că autorul n-a înșiruit deloc la întâmplare, într-o lucrare care-și asumă de la bun început (pe bună dreptate, de altfel) condiția de demers științific, trăsăturile războiului total, alternând fără nici o noimă unele caracteristici foarte importante cu altele complet secundare. Avem tot dreptul să presupunem că, grație rigurozității științifice pe care și-o asumă, autorul nu doar listează trăsăturile în cauză, dar le și prezintă într-o ordine clară a importanței / relevanței lor. Avem însă, în

³³ *Ibidem*, p. 39.

absența oricărei referiri clare a lui Wright la această problemă, două posibilități distincte: să presupunem că el începe listarea caracteristicilor războiului total cu trăsătura cea mai importantă (prezentând apoi caracteristici tot mai puțin importante) sau că, dimpotrivă, ierarhizează trăsăturile în ordinea crescândă a relevanței lor. (Ambele metode sunt întâlnite frecvent în contexte din cele mai diferite: de exemplu, un top cu *hit*-urile săptămânii trecute începe cu melodia cea mai bine plasată, după care urmează o a doua, o a treia, până la epuizarea șirului; dimpotrivă, într-un proces cu jurați, oricare din părți poate începe cu prezentarea argumentelor secundare, păstrându-l pe cel principal – eventual împreună cu martorul-cheie – până spre final, în chip de „carte de atu”). În prima situație, ceea ce ar distinge războiul total de alte tipuri de război ar fi în principal faptul că civilii devin ținte ale atacului militar, că distincția civil-combatant nu mai operează, practic, deloc. În a doua situație, putem presupune că ultimul element listat – acela că teritoriile sunt smulse fostului stăpânitor și populate de învingător – e cea mai importantă trăsătură a războiului total. Aceste două posibilități de interpretare a textului lui Quincy Wright ne conduc către hipertrofierea complet nelegitimă – și complet nefolositoare – a unor trăsături care nu sunt esențiale ci, dimpotrivă, sunt doar secundare, accidentale, neobligatorii și, drept urmare, prea puțin semnificative pentru înțelegerea esenței reale a războiului total.

În ciuda fragilităților conținute (dintre care unele au fost puse în evidență și discutate în mod amănunțit pe parcursul prezentului studiu), definițiile pe care Quincy Wright le propune atunci când discută despre război, ca și despre specificitatea principalelor sale subtipuri, constituie nu numai un interesant obiect de studiu, ci și un prilej care îndeamnă la reflecție serioasă asupra rolului și locului războiului în relațiile internaționale, ca și în întreg sistemul de referință pe care îl studiază în mod aprofundat și sistematic științele politice.